

6. Effects of enalapril on mortality in severe congestive heart failure. Results of the Cooperative North Scandinavian Enalapril Survival Study (CONSENSUS). The CONSENSUS Trial Study Group. *N. Engl. J. Med.* 1987; 316: 1429–1435.
7. Effect of enalapril on survival in patients with reduced left ventricular ejection fractions and congestive heart failure. The SOLVD Investigators. *N. Engl. J. Med.* 1991; 325: 293–302.
8. Pfeffer M.A., Braunwald E., Moye L.A. i wsp. Effect of captopril on mortality and morbidity in patients with left ventricular dysfunction after myocardial infarction. Results of the survival and ventricular enlargement trial. The SAVE Investigators. *N. Engl. J. Med.* 1992; 327: 669–677.
9. Roffi M., Patrono C., Collet J.P. i wsp. 2015 ESC Guidelines for the management of acute coronary syndromes in patients presenting without persistent ST-segment elevation: Task Force for the Management of Acute Coronary Syndromes in Patients Presenting without Persistent ST-Segment Elevation of the European Society of Cardiology (ESC). *Eur. Heart J.* 2016; 37: 267–315.
10. Steg P.G., James S.K., Atar D. i wsp. ESC Guidelines for the management of acute myocardial infarction in patients presenting with ST-segment elevation: The Task Force on the management of ST-segment elevation acute myocardial infarction of the European Society of Cardiology (ESC). *Eur. Heart J.* 2012; 33: 2569–2619.
11. Pitt B., Zannad F., Remme W.J. i wsp. The effect of spironolactone on morbidity and mortality in patients with severe heart failure. Randomized Aldactone Evaluation Study Investigators. *N. Engl. J. Med.* 1999; 341: 709–717.
12. Zannad F., McMurray J.J., Krum H. i wsp. Eplerenone in patients with systolic heart failure and mild symptoms. *N. Engl. J. Med.* 2011; 364: 11–21.
13. Cholesterol Treatment Trialists' (CTT) Collaborators, Mihaylova B., Emberson J., Blackwell L. i wsp. The effects of lowering LDL cholesterol with statin therapy in people at low risk of vascular disease: meta-analysis of individual data from 27 randomised trials. *Lancet* 2012; 380: 581–590.

KOSZYK I. PYTANIE 10

Echokardiografia obciążeniowa — rodzaje, wskazania diagnostyczne, zasady przeprowadzenia badania

dr n. med. Renata Głowczyńska

I Katedra i Klinika Kardiologii Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego

Rodzaje echokardiografii obciążeniowej [1]:

- echokardiografia wysiłkowa (protokół analogiczny jak w klasycznym elektrokardiograficznym teście wysiłkowym na cykloergometrze);
- echokardiografia z obciążeniem farmakologicznym:
  - dobutaminą (małą i dużą dawką),
  - dipirydamolem;
  - echokardiografia obciążeniowa ze stymulacją:

- przezprzelykową (badanie pólwinwazyjne),
- z wykorzystaniem własnego układu stymulującego pacjenta (konieczna stymulacja przedsiolkowa).

Echokardiografia ma znaczenie zarówno diagnostyczne, jak i rokownicze [2].

Wskazania do echokardiografii obciążeniowej obejmują kilka grup pacjentów [3, 4] (*patrz także* tab. 1):

Tabela 1. Wskazania do echokardiografii obciążeniowej

Pacjenci z podejrzeniem lub rozpoznaniem choroby wieńcowej	Pacjenci z wadami zastawkowymi	Pacjenci z kardiomiopatią przerostową
Diagnostyka w kierunku choroby wieńcowej	Niskogradientowa stenoz aortalna	Diagnostyka w kierunku indukowanego LVOTO i indukowanej wysiłkiem niedomykalności zastawki mitralnej
Ocena żywotności mięśnia sercowego	Bezobjawowa ciasna stenoz aortalna	Ustalenie zaleceń dotyczących trybu życia oraz decyzji terapeutycznych
Ocena hemodynamicznej istotności zwężenia	Niedokrwienna niedomykalność mitralna	
Stratyfikacja ryzyka sercowo-naczyniowego	Stenoz aortalna	

LVOTO (*left ventricular outflow tract obstruction*) — zwężenie drogi odpływu lewej komory

- **pacjentów z podejrzeniem lub rozpoznaniem choroby wieńcowej:**
  - diagnostyka w kierunku choroby wieńcowej u osób z bólami w klatce piersiowej w przypadku:
    - a) niediagnostycznego wyniku elektrokardiograficznej próby wysiłkowej,
    - b) zmian w EKG spoczynkowym utrudniających interpretację (np. blok lewej odnogi pęczka Hisa [LBBB, *left bundle branch block*], zespół preekscytacji, rytm ze stymulatora komorowego),
    - c) upośledzeń fizycznych uniemożliwiających wykonanie testu wysiłkowego (wtedy zaleca się echokardiografię z obciążeniem farmakologicznym),
  - ocena żywotności mięśnia u pacjentów po zawale serca, z dysfunkcją lewej komory w ramach kwalifikacji do zabiegu rewaskularyzacyjnego (preferowany echokardiograficzny test z dobutaminą),
  - diagnostyka lokalizacji niedokrwienia i hemodynamicznej istotności zwężenia tętnicy wieńcowej stwierdzonego w koronarografii w ramach kwalifikacji do zabiegu rewaskularyzacyjnego,
  - diagnostyka w kierunku niedokrwienia mięśnia sercowego u chorych po zabiegach rewaskularyzacyjnych w celu oceny skuteczności zabiegu lub kwalifikacji do drugiego etapu rewaskularyzacji,
  - diagnostyka w kierunku niedokrwienia mięśnia sercowego u osób bez objawów z wysokim wskaźnikiem Agatstonu uwapnienia tętnic wieńcowych w badaniu tomografii komputerowej (> 400 j.),
  - ocena rezerwy przepływu wieńcowego z rejestracją przepływu w gałęzi przedniej zstępującej (zalecany echokardiograficzny test z dipirydamolem),
  - w ramach stratyfikacji ryzyka u osób z ustalonym rozpoznaniem choroby wieńcowej (np. w ciągu 3 miesięcy od ostrego zespołu wieńcowego),
  - stratyfikacja przed pozasercowymi zabiegami operacyjnymi wysokiego ryzyka zdarzeń sercowo-naczyniowych u osób bez dolegliwości kardiologicznych, cechujących się co najmniej 1 czynnikiem ryzyka sercowo-naczyniowego oraz znacznie zmniejszoną wydolnością fizyczną (< 4 METs),
- ocena rezerwy skurczowej lewej komory w przypadku jej znacznego upośledzenia w spoczynkowym badaniu echokardiograficznym (zalecany echokardiograficzny test z dobutaminą);
- **pacjentów z wadami zastawkowymi (ocena czynnościowa istotności wady):**
  - z niskogradentową stenozą aortalną z polem powierzchni zastawki aortalnej (AVA, *aortic valve area*) mniejszym niż 1 cm^2 i dysfunkcją skurczową lewej komory. O ciężkiej stenozie aortalnej świadczy wzrost średniego gradientu przez zastawkowego ponad 40 mm Hg i utrzymywanie się AVA poniżej $1,0 \text{ cm}^2$,
  - z bezobjawową ciasną stenozą aortalną. Za istotnością hemodynamiczną wady przemawiają pojawienie się objawów (duszność, zasłabnięcie, zawroty głowy, bóle zamostkowe, objawowa hipotonia, groźne zaburzenia rytmu serca) oraz znaczny wzrost gradientu przez zastawkowego,
  - z niedokrwieną niedomykalnością mitralną u chorych z nasiloną dusznością wysiłkową lub nawracającymi obrzękami (bez korelacji ze stopniem wady i dysfunkcją lewej komory w spoczynkowym badaniu echokardiograficznym), u chorych z umiarkowaną niedokrwieną niedomykalnością mitralną i zaawansowaną chorobą wieńcową kwalifikowanych do rewaskularyzacji kardiologicznej. W trakcie badania ocenia się rezerwę kurczliwości lewej komory oraz parametry ilościowe wady. Zwiększenie efektywnego pola niedomykalności o ponad $0,13 \text{ cm}^2$ wskazuje na konieczność rozszerzenia zakresu operacji kardiologicznej o naprawę aparatu zastawkowego,
  - z ciężką bezobjawową organiczną niedomykalnością mitralną w celu dobrania odpowiedniego momentu operacji kardiologicznej. Powyższy wzrost nadciśnienia płucnego ponad 60 mm Hg oraz cechy utajonej dysfunkcji skurczowej lewej komory wskazują na konieczność wcześniejszego leczenia kardiologicznego,
  - z ciasną bezobjawową stenozą mitralną (pole powierzchni $< 1,5 \text{ cm}^2$) lub umiarkowaną stenozą mitralną z nasilonymi objawami (weryfi-

kacja stopnia zwężenia zastawki w odniesieniu do symptomatologii). Celowość wykonania zabiegu przezskórnej plastyki balonowej sugerują: wzrost skurczowego ciśnienia w prawej komorze powyżej 60 mm Hg, objawy słabej tolerancji wysiłkowej lub wystąpienie napadu migotania przedsionków przy obecności zmian anatomicznych aparatu mitralnego umożliwiające wykonanie techniczne tego zabiegu;

- **pacjentów z kardiomiopatią przerostową:**
  - objawowych z chwilowym szczytowym gradientem w drodze odpływu lewej komory (w spoczynku lub próbie Valsalvy < 50 mmHg) należy wykonać badanie echokardiograficzne spoczynkowe i wysiłkowe wraz z oceną dopplerowską w pozycjach stojącej, siedzącej i półleżącej w celu wykrycia indukowanego zwężeniem drogi odpływu lewej komory (LVOTO, *left ventricular outflow tract obstruction*) i indukowanej wysiłkiem niedomykalności zastawki mitralnej (klasa zaleceń IB) [1],
  - bezobjawowych z chwilowym szczytowym gradientem w drodze odpływu lewej komory (w spoczynku lub w próbie Valsalvy < 50 mmHg) można rozważyć badanie echokardiograficzne spoczynkowe i wysiłkowe wraz z oceną dopplerowską w pozycjach stojącej, siedzącej i półleżącej w celu ustalenia zaleceń dotyczących trybu życia oraz decyzji terapeutycznych (klasa zaleceń IIb C) [1].

Zasady przeprowadzenia badania są następujące [5]:

- ocena potencjalnych przeciwwskazań do badania;
- wybór metody (m.in. echokardiografia wysiłkowa lub z obciążeniem farmakologicznym);
- ocena w standardowym przekłatkowym badaniu echokardiograficznym (jeśli udaje się uwidocznic < 4 segmenty lewej komory, to należy zrezygnować z badania lub podać kontrast, by poprawić wizualizację wsierdza);
- wybór protokołu (najczęściej stosuje się protokół ze zwiększaniem co 3 min dawkami dobutaminy wg schematu: 5–10–20–30–40 $\mu\text{g}/\text{kg}$ mc./min z podaniem atropiny na zakończenie badania);

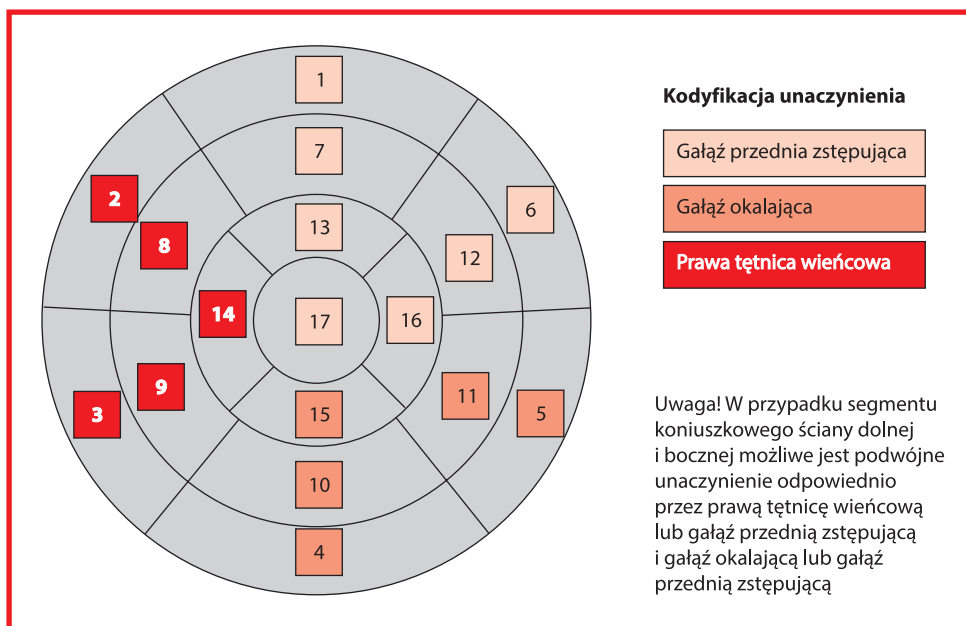
Tabela 2. Podział lewej komory serca na segmenty

Segmenty podstawne ścian	1. Przednio-przegrodowy
	2. Dolno-przegrodowy
	3. Dolny
	4. Dolno-boczny
	5. Przednio-boczny
	6. Przedni
Segmenty środkowe ścian	7. Przednio-przegrodowy
	8. Dolno-przegrodowy
	9. Dolny
	10. Dolno-boczny
	11. Przednio-boczny
	12. Przedni
Segmenty koniuszkowe ścian	13. Przegrodowy
	14. Dolny
	15. Boczny
	16. Przedni
	17. Koniuszek

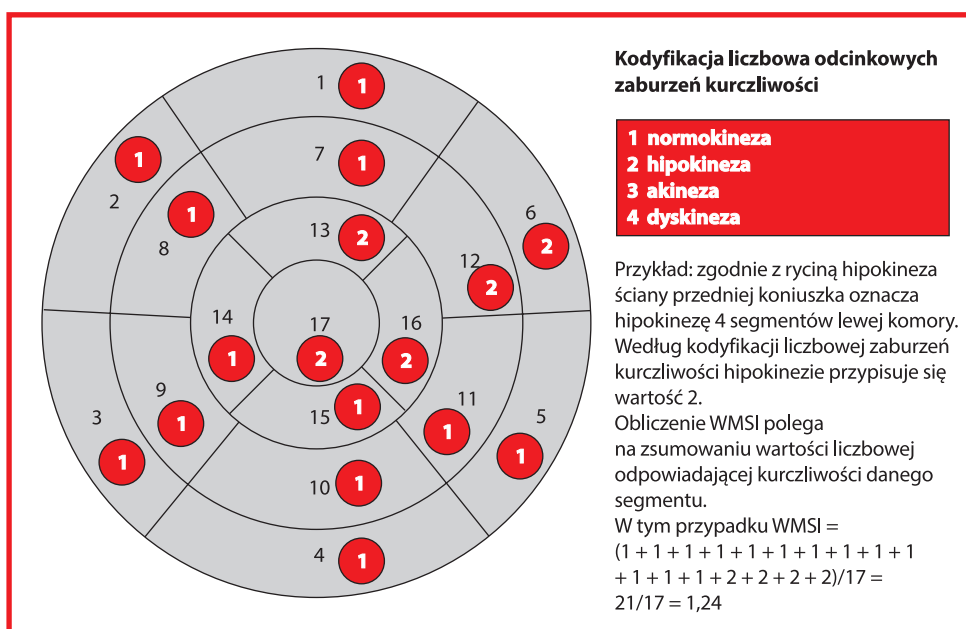
- obrazowanie i akwizycja obrazów z kilku projekcji (przymostkowej w osi długiej i krótkiej; koniuszkowych cztero-, dwu- i trójramowej);
- porównanie kurczliwości globalnej i odcinkowej (w każdym z 17 segmentów lewej komory) w obrazach uzyskanych w spoczynku i podczas obciążenia. Zalecane jest posługiwanie się wskaźnikiem zaburzeń kurczliwości (WMSI, *Wall Motion Score Index*);
- w przypadku utrudnionej wizualizacji wykorzystuje się kontrast w celu optymalizacji oceny;
- ocena istotności wad zastawkowych i nadciśnienia płucnego.

Podział lewej komory na segmenty według Amerykańskiego Towarzystwa Echokardiograficznego zaprezentowano w tabeli 2, a graficznie, z uwzględnieniem najczęstszego typu ich unaczynienia, przedstawiono również na rycinie 1.

Na rycinie 2 wyjaśniono sposób obliczania WMSI na przykładzie pacjenta z hipokinezą ściany przedniej i koniuszka.

Rycina 1. Podział lewej komory serca na segmenty z uwzględnieniem najczęstszego typu ich unaczynienia

Rycina 2. Przykład obliczania wskaźnika zaburzeń kurczliwości (WMSI, *Wall Motion Score Index*)

Piśmiennictwo

- Elliott P.M., Anastasakis A., Borger M.A. i wsp.; Grupa Robocza Europejskiego Towarzystwa Kardiologicznego (ESC) do spraw rozpoznawania i postępowania w kardiomiopatii przerostowej. Wytyczne ESC dotyczące rozpoznawania i postępowania w kardiomiopatii przerostowej w 2014 roku. *Kardiolog. Pol.* 2014; 72, 11: 1054–1126.
- Fox K., Garcia M.A., Ardissino D. i wsp. Guidelines on the management of stable angina pectoris: executive summary: the Task Force on the Management of Stable Angina Pectoris of the European Society of Cardiology. *Eur. Heart J.* 2006; 27: 1341–1381.
- Płońska-Gościński E., Gackowski A., Gąsior Z. i wsp. Rekomendacje 2011 Sekcji Echokardiografii Polskiego Towarzystwa Kardiologicznego dotyczące zastosowania echokardiografii obciążeniowej w praktyce klinicznej. *Kardiolog. Pol.* 2011; 69: 642–648.
- Sicari R., Nihoyannopoulos P., Evangelista A. i wsp. Stress echocardiography expert consensus statement: European Association of Echocardiography (EAE) (a registered branch of the ESC). *Eur. J. Echocardiogr.* 2008; 9: 415–437.
- Pellikka P.A., Nagueh S.F., Elhendy A.A. i wsp. American Society of Echocardiography recommendations for performance, interpretation, and application of stress echocardiography. *J. Am. Soc. Echocardiogr.* 2007; 20: 1021–1041.